

Mot ett kontinentalt dryckesmönster, eller inte? Förändringar i svenskarnas alkoholkonsumtion mellan 1996 och 2005

KALLE TRYGGVESSON

ABSTRACT

AIM – Alcohol consumption on an aggregate level rose by 30 percent in Sweden between 1996 and 2004 according to available research. However, alcohol-related harm has not increased as much as expected. The purpose of this study is to analyze how the self-reported alcohol consumption changed between 1996 and 2005. **DATA** – Self-reported alcohol consumption was investigated with four identical surveys implemented by Statistics Sweden, 1996 (n = 5891, response rate 78.7 %), 1997 (n = 5807, response rate 77.8 %), 2004 (n = 5591, response rate 74.8 %) and 2006 (4277, response rate 75.1 %). In addition to weekly volume of alcohol consumption, we have data on beverage specific consumption, daily alcohol consumption for the different days of the week, frequency of binge drinking and several background variables of good quality. **RESULTS** – Self-reported alcohol consumption rose between 96/97 and 04/05, but only with 15 percent. The increase was relatively evenly distributed but women, older people and low to middle consumer groups increased their consumption the most. The frequency of binge drinking also increased as did the proportion of alcohol consumed during the weekend. **CONCLUSIONS** – The increase in alcohol consumption was smaller in our study than the increase reported earlier. A few changes in the consumption pattern that could explain a diverging trend between the total alcohol consumption and alcohol related harms were found.

KEYWORDS – alcohol, consumption, pattern, alcohol related harm, Sweden

Submitted 13.11.2012

Final version accepted 17.05.2013

Introduktion

Det är väl belagt att alkohol är en stor riskfaktor när det gäller medicinska och sociala skadeverkningar (se t.ex. Rehm m.fl., 2006). Forskning har visat att när alkoholkonsumtionen på befolkningsnivå ökar, tenderar även de alkoholrelaterade skadeverkningarna att öka (Norström & Ramstedt, 2006a). För att motverka dessa skadeverkningar har Sverige haft en alkoholpolitik som till stora delar byggt på att minska tillgänglighet genom höga priser och låg tillgänglighet, samt genom en be-

gränsning av privata ekonomiska intressen i alkoholhanteringen. I samband med Sveriges anslutning till EU försämrades möjligheterna att behålla den restriktiva alkoholpolitiken. År 1995 avskaffades de nationella monopolen för produktion, import, export och partihandel av alkohol-drycker. Endast detaljhandelsmonopolet kvarstod. Senare höjdes införselkvoterna. Fram till juli år 2000 fick varje person föra in 1 liter sprit, 5 liter vin och 15 liter öl per resa. Dessa kvoter har succesivt höjts

och från början av år 2004 är det möjligt att föra in i princip obegränsade mängder alkohol för eget bruk. Den vedertagna bilden är att alkoholkonsumtionen till följd av dessa förändringar ökat kraftigt, med ca 30 procent från 1996 fram till åren 2003 och 2004 (SOU, 2004:86; SOU, 2005:25; Norström & Ramstedt, 2006b; Ramstedt, Axelsson Sohlberg, Engdahl, & Svensson, 2009; Romelsjö, 2006).

Man befarade en kraftig ökning av alkoholskadorna som en följd av konsumtionsutvecklingen. Nu, några år efter denna turbulent brytningstid har det dock kommit ett antal tecken på att konsumtionsutveckling och skadeutvecklingen inte följt varandra som väntat. Flera olika skadeindikatorer har inte utvecklats så negativt som förväntat, eller inte negativt alls i relation till konsumtionsökningen (Norström & Ramstedt, 2006b; Ramstedt, 2007; Andréasson, Holder, Norström, Österberg, & Rossow, 2006). Att konsumtion och skador inte följt varandra har även rapporterats från de andra nordiska länderna (Rossow, Mäkelä, & Österberg, 2007). Från Australien (Livingstone, Matthews, Baratt, Lloyd, & Room, 2010), Sverige, för unga, (Hallgren, Leifman, & Andréasson, 2012) och Storbritannien (Meier, 2010) har det rapporterats öknings av alkoholrelaterade skador trots att totalkonsumtionen gått ned.

Några möjliga förklaringsmodeller och teorier har lagts fram. En möjlig förklaring skulle kunna vara att alkoholkonsumtionen nu fördelas annorlunda i befolkningen. Om normalkonsumenter ökar sin konsumtion utan att högkonsumenter ändrat sin, skulle det kunna förklara varför skadorna inte ökar trots att totalkonsumtionen går upp (jfr Hallgren m.fl., 2012). Norström och Ramstedt (2006b) tar upp möjligheten

att det skett en förändring av fördelningen när det gäller olika demografiska grupper. Om konsumtionsökningen skett i grupper med lågt riskbeteende, t.ex. äldre kvinnor, torde en sådan ökning inte leda till någon stark ökning av antalet alkoholrelaterade skador. Vidare har det framförts en hypotes om att införseln, som varit motor i konsumtionsökningen, huvudsakligen bedrivits av måttlighetskonsumenter och att deras drickande bär med sig mindre risk. Ytterligare en tänkbar förklaring som lagts fram är att dryckesmönstren kan ha ändrats så att antalet intensivkonsumtionstillfällen, som många gånger står för stora risker, minskat i förhållande till totalkonsumtionen (Rossow m.fl., 2007; Ramstedt, 2007). Slutligen har det spekulerats i att svenska folket eventuellt utvecklat mer traditionellt kontinentala alkoholvanor där konsumtionen sprids ut på fler dagar i veckan, vilket i sin tur skulle minska risken för de skador som huvudsakligen är förknippade med intensivkonsumtion (Norström & Ramstedt, 2006b).

Utöver att koppla konsumtionsutvecklingen till skadeutvecklingen finns ytterligare ett par aspekter som är intressanta ur ett policyperspektiv. Gustafsson (2010) har undersökt borttagandet av införselkvoter och jämfört södra Sverige med norra Sverige med rationaliteten att dessa förändringar borde få störst effekt i södra Sverige genom dess närhet till den billiga alkoholen i Tyskland och Danmark. Hon fann inte någon effekt på alkoholkonsumtionen. Snarare pekade hennes resultat på att konsumtionen ökat mer i norra Sverige. I detta arbete har vi möjlighet att gå längre tillbaka i tiden och därmed även kunna fånga in de tidigare gradvisa höjningarna av införselkvoter. Även här blir därför en

jämförelse mellan södra och norra Sverige av intresse. Vidare har Tryggvesson och Olsson (2009) visat hur flera aktörer med intressen inom öl- och vinindustrin fört fram idén om att den höga öl- och vinskatten drev upp smuglingen från Danmark och Tyskland vilket i sin tur ledde till att unga människor i Sverige fick en ökad tillgång till alkohol. Ur detta perspektiv är det intressant att särskilt studera hur ungas ölkonsumtion förändrats under dessa år.

I denna artikel kommer vi att studera hur alkoholkonsumtionen i Sverige förändrades under det alkoholpolitiskt turbulenta slutet av 1990-talet och början av 2000-talet. Analysen bygger på uppgifter om självrapporterad alkoholkonsumtion från fyra omfattande intervjuundersökningar som genomförts av Statistiska centralbyrån under åren 1996 och 1997 samt åren 2004 och 2005. För att belysa de hypoteser som lagts fram ovan kommer vi att ha ett särskilt fokus på förändringar i konsumtionen uppdelat på olika undergrupper, såsom, kön, ålder, socioekonomisk gruppstillhörighet, geografisk hemvist och konsumtionsgrupper. Vi kommer även att analysera förändringar i konsumtionsmönster när det gäller intensivkonsumtion och helgkoncentration.

Material och metod

Urval

Datamaterialet i denna studie har samlats in av Statistiska centralbyrån (SCB) inom ramen för deras årliga undersökning om levnadsförhållanden (ULF). Urvalet dras från SCB:s register över totalbefolkningen och torde enligt SCB vara likvärdigt med ett obundet systematiskt urval. Datainsamlingen har huvudsakligen skett genom besöksintervjuer (ca 75 %, de övriga via tele-

fon). Vid fyra tillfällen har ULF haft frågor rörande alkoholkonsumtionen, 1996 och 1997 samt 2004 och 2005. Antalet svarande uppgår till över 21 000 individer, relativt jämnt fördelat på de fyra tillfällena (5891, 5807, 5591 och 4277). I urvalet ingår individer 16 år och äldre. Under de två första åren fanns en övre åldersgräns vid 84 år, under de två sista åren fanns inte någon sådan gräns, men analyserna i studien bygger bara på de som är yngre än 85 år. Svarsfrekvensen har varit hög under åren, (78,7 %, 77,8 %, 74,8 % samt 75,1 %). Datainsamlingen har pågått under hela åren så gemensamt bildar svaren ett årligt genomsnitt. Kvalitén på datamaterialet får anses vara hög. Data har samlats in av SCB som är en välkänd myndighet, vilket ökar chansen för att få respondenter att ställa upp, vilket också bekräftas av den höga svarsfrekvensen. Naturligtvis finns det en risk för att människor med hög alkoholkonsumtion är överrepresenterade i bortfallet. Eftersom undersökningen främst syftar till att undersöka konsumtionens utveckling över tid, är den dock mindre sårbar för ett skevt bortfall så länge bortfallet inte förändrats över tid.

Variabler

Alla respondenter fick svara på om de druckit minst ett glas av någon alkoholhaltig dryck under de senaste 12 månaderna. De som svarat ja på denna fråga har sedan fått redovisa sin alkoholkonsumtion under senaste veckan. De fick då svara på hur mycket de druckit av folköl, starköl, vin, starkvin och starksprit under måndag till torsdag totalt samt under fredag, lördag och söndag separat för var dag. Respondenterna fick välja om de ville svara i antal glas, flaskor, burkar eller cl. Alla som

uppgivit att de druckit under de senaste 12 månaderna fick också svara på frågor om hur ofta de under de senaste 12 månaderna druckit folköl, starköl (mellanöl och cider), vin, starkvin samt sprit. De som redovisat någon alkoholkonsumtion under senaste veckan fick också en fråga om deras konsumtion varit betydligt lägre än vanligt, lägre än vanligt, något lägre än vanligt, som vanligt, något högre än vanligt, högre än vanligt eller betydligt högre än vanligt. De som då uppgav att konsumtionen senaste veckan varit lägre, betydligt lägre eller motsvarande högre än vanligt fick tillsammans med dem som inte uppgivit någon konsumtion under veckan svara på en uppsättning frågor om hur mycket de normalt brukar dricka av varje alkoholsort vid ett dryckestillfälle. Andelen som uppgav att deras alkoholkonsumtion varit lägre eller betydligt lägre, eller högre, var ca 12 procent och denna andel var relativt lika över åren.

Dessa variabler har sedan kodats om till ett antal variabler som mäter konsumtionsnivå och konsumtionsmönster.

Vid beräkning av mängden konsumerad alkohol har den genomsnittliga alkoholstyrkan på Systembolagets sortiment på de olika dryckesslagen, för de olika åren, använts.

ICKE KONSUMENTER

Vi har två mått på icke konsumenter, de

Figur 1. Genomsnittliga alkoholstyrkor på olika dryckesslag under olika årtal.

	1996	1997	2004	2005
Starköl	5,4 %	5,5 %	5,6 %	5,6 %
Cider	4,6 %	4,7 %	5,2 %	5,2 %
Vin	11,1 %	11,6 %	12,6 %	12,7 %
Starkvin	18,2 %	17,4 %	16,7 %	16,8 %
Sprit	38,1 %	38,2 %	37,8 %	37,8 %
Folköl	3,2 %	3,2 %	3,2 %	3,2 %

som inte uppgivit någon konsumtion under året och de som inte uppgivit någon konsumtion senaste veckan.

VOLYM 100 PROCENT REN ALKOHOL PER VECKA

Variabeln har skapats genom en sammanslagning av konsumtion under senaste veckan, för de som druckit normalt eller något högre eller lägre, samt QF-skalan, omräknad till veckokonsumtion för de som inte druckit under den senaste veckan eller uppgivit att de haft en avvikande konsumtion under förra veckan. När denna siffra redovisas bygger den på de som uppgivit någon konsumtion under året.

VOLYM 100 PROCENT REN ALKOHOL PER VECKA UPPDELAT PÅ ALKOHOLSORT

Variabeln redovisar den uppgivna konsumtionen av de olika alkoholsorterna, sprit, vin, starköl och folköl var för sig. Även dessa variabler bygger på uppgifterna om konsumtion under senaste veckan för de som druckit normal, eller något högre eller lägre, samt QF-skalan, omräknad till veckokonsumtion för de som inte druckit under senaste veckan eller haft en avvikande konsumtion under förra veckan.

INTENSIVKONSUMTION

Alla de som druckit under senaste 12 månaderna fick frågan om hur ofta det händer att de vid ett och samma tillfälle dricker alkohol motsvarande minst ¼ flaska sprit (18cl), eller 1 flaska vin eller 4 burkar starköl (50 cl i varje) eller 5 burkar folköl (50 cl i varje). Detta kallas i fortsättningen intensivkonsumtion. Svarsalternativen var; varje dag, 2–3 dagar i veckan, 1 gång per vecka, 2–3 gånger per månad, 1 gång per månad, 2–6 gånger per år eller mer sällan eller aldrig. Variabeln redovisas på

två sätt. Först i mer detaljerad form där respondenterna har grupperats till intensivkonsumtion 1 gång per månad eller mer, 2–3 gånger per månad, en gång i veckan, oftare än en gång per vecka. Vid nedbrytning för olika undergrupper har sedan en enklare indelning gjorts för att underlätta framställningen. Då redovisas andelen som intensivkonsumerat en gång i veckan eller oftare.

HELGKONCENTRATION

Variabeln redovisar andelen av den rapporterade konsumtionen som skett under fredag och lördag. Den konsumtion som rapporterats för fredag och lördag divideras med hela veckans konsumtion (måndag-torsdag, fredag, lördag samt söndag) och vi får därigenom ett mått på hur stor andel av alkoholkonsumtionen som sker utanför de typiska konsumtionstillfällena. Denna variabel bygger alltså endast på de som uppgivit någon konsumtion under senaste veckan.

VOLYM PER VECKA FÖRDELAT PER INTENSIVKONSUMTIONSTILLFÄLLE

För att få ett mått på om relationen mellan volym och intensivkonsumtion förändrats mellan åren har en variabel skapats där den uppgivna veckokonsumtionen delats med antalet intensivkonsumtionstillfällen per vecka. Svarsalternativen för intensivkonsumtion har kodats om enligt följande för att svara på frekvens per vecka: varje dag = 7, 2–3 dagar i veckan = 3, 1 gång per vecka = 1, 2–3 gånger per månad = 0,65, 1 gång per månad = 0,25, 2–6 gånger per år = 0,083 samt mer sällan eller aldrig = 0,02.

Materialet har även delats in i en rad undergrupper för att se om eventuella förändringar skett i olika befolkningsgrupper.

Förutom de viktigaste bestämningsfaktorer för svensk alkoholkonsumtion, ålder och kön, redovisas resultatet nedbrutet efter landsdel, Götaland, Svealand och Norrland. För att studera om utvecklingen skiljer sig åt mellan olika socioekonomiska grupper redovisas resultaten uppdelat enligt SEI i sin mest aggregerade form. Materialet är kategoriserat enligt följande; ej facklärd arbetare (6), facklärd arbetare (5), lägre tjänstemän (4), tjänstemän på mellannivå (3), högre tjänstemän (2) samt företagare (1) (SCB, 1982).

ANALYMETODER

Konsumtionen redovisas för de fyra olika åren. Signifikantest av förändringar i volym görs genom t-test av förändringar mellan sammanslagningar av år 1996 och 1997 respektive 2004 och 2005. Signifikantest av procentuella fördelningar görs med Chi-2, Linear-by-Linear association för alla fyra årtalen samt Chi-2 vid sammanslagningar mellan år 1996 och 1997 respektive 2004 och 2005.

I regel redovisas förändringar i absoluta tal och procentuella förändringar. Ur ett skadeperspektiv är det rimligt att tänka att absoluta förändringar har större betydelse än procentuella. Från ett totalkonsumtionsmodellsperspektiv är det dock troligare att förvänta sig att ökningen skulle vara procentuellt lika stora.

Resultat

Ickekonsumenter

Andelen individer som inte druckit någon alkohol alls under de senaste tolv månaderna har ökat mycket marginellt. År 1996 uppgav 20,6 procent inte någon konsumtion under året medan siffran 2005 var 19,6 procent. Andelen som inte redovi-

sat någon konsumtion under den senaste veckan har sjunkit marginellt, från 38,5 procent 1996 till 36,9 procent 2005.

Självrapporterad alkoholkonsumtion

Alkoholkonsumtionen redovisas i centiliter 100 procent alkohol under en vecka. Konsumtionsvärdena är endast baserade på de som rapporterat någon konsumtion under året¹. Som Tabell 1 visar har den självrapporterade alkoholkonsumtionen ökat under perioden. Konsumtionen låg på samma nivå 1996 och 1997 för att sedan stiga år 2004 och sedan sjunka tillbaka något 2005. Mellan perioderna 96/97 och 04/05 ökade konsumtionen med nästan 15 procent. Utvecklingen har varit relativt likartad mellan könen, procentuellt sett har kvinnorna ökat sin konsumtion mer men männen har ökat sin konsumtion mest i reella tal. Kvinnors konsumtion låg på 52 procent av männens konsumtion år 2005 jämfört med 46 procent 1996.

Den konsumtionsökning som skett mellan de två perioderna har för både män och kvinnor varit störst i de högre åldersgrupperna. Alla åldersgrupper har ökat sin konsumtion signifikant, förutom yngre män. Procentuellt sett har de äldsta kvinnorna ökat sin konsumtion mest, nästan 30 procent, medan män över 30 ökat sin konsumtion mest i absoluta tal. Både bland kvinnor och män dricker de unga mest och de äldsta minst. Spridning är dock mindre bland kvinnorna, och den minskar för männen. Det har inte skett några stora omfördelningar i konsumtionen utifrån socioekonomisk tillhörighet. Konsumtionen har ökat i alla grupper. Det finns en tendens mot att konsumtionen ökat mest i lägre och högre socioekonomiska grupper för både män och för kvinnor. Ökningarna i mellan-

grupperna är i flera fall inte signifikanta. Konsumtionen är relativt jämnt fördelad mellan de socioekonomiska grupperna. Bland kvinnorna dricks något mer i mellangrupperna, medan männens konsumtion är något lägre i gruppen med lägst SEL. Inte heller fördelat på Sveriges landsdelar är det möjligt att se någon större skillnad i konsumtionsutvecklingen. Konsumtionsökningen har varit relativt jämn förutom att kvinnorna i Norrland ökat sin konsumtion betydligt mer än kvinnorna i de andra landsdelarna, medan männen i Norrland inte ökat sin konsumtion signifikant. Både bland män och kvinnor är konsumtionen högst i Svealand, följt av Götaland och lägst konsumtion finner vi i Norrland.

När det gäller vad man dricker finns tydliga trender som är lika för både män och kvinnor. Folköl- och spritkonsumtion minskar mellan perioderna, medan starköl- och vinkonsumtion ökar. Männens öl-drickande framstår som den tydligaste förändringen, där man kan se en klar förskjutning mot att deras alkoholkonsumtion till allt större del består av starköl. För kvinnor är ökningen i faktiska tal störst för vin, men procentuellt sett ökar deras vin- och starkölskonsumtion lika mycket. Tittar man på varje år för sig kan man se att det fanns en tydlig effekt mellan 1997 och 2004. Det är små förändringar mellan 1996 och 1997 samt mellan 2004 och 2005. Det framstår som att de alkoholpolitiska förändringar som skett mellan våra mätperioder haft en betydelse för vad som dricks, även om detta är en utveckling som pågått under flera år (Leifman & Gustafsson, 2003). Att mer av den konsumerade alkoholen kommer från starköl och vin beror både på en förändring av dryckespreferenser och på det faktum att vin och starköl fått en högre

alkoholkoncentration mellan åren medan spriten tvärtom blivit något mindre alkoholstark. Om samma alkoholstyrka för de

olika dryckesslagen skulle använts skulle ökningen vara 11,7 procent istället för 14,5 procent.

Tabell 1. Förändringar i alkoholkonsumtion (centiliter per vecka), uppdelat på kön, ålder socioekonomiskt index, landsdel samt alkoholsort.

	1996 n=4618	1997 n=4508	2004 n=4390	2005 n=3373	Absolut förändring 96/97 och 04/05	% förändring 96/97 och 04/05
Konsumenter						
Alla	8,59	8,58	10,04	9,58	+1,25*	+14,55 %
Kön						
Män	11,57	11,27	13,04	12,62	+1,43*	+12,5 %
Kvinnor	5,38	5,76	6,82	6,50	+1,11*	+19,9 %
Ålder						
Män						
16–29	13,90	12,73	14,06	14,11	+0,75	+5,6 %
30–49	11,51	10,94	13,46	12,49	+1,83*	+16,3 %
50–84	9,99	10,61	12,14	12,00	+1,78*	+14,5 %
Kvinnor						
16–29	5,90	7,06	7,77	7,28	+1,11*	+17,2 %
30–49	5,59	5,57	6,69	6,32	+0,94*	+16,8 %
50–84	4,80	5,14	6,46	6,28	+1,41*	+28,4 %
Män SEI						
1	10,95	10,41	12,92	12,72	+2,14*	+19,2 %
2	12,12	10,95	13,62	12,57	+1,65*	+15,6 %
3	11,86	12,22	13,50	12,25	+0,91	+7,5 %
4	10,82	10,86	11,08	12,95	+1,00	+9,2 %
5	11,74	10,90	13,40	12,94	+1,86*	+ 16,4 %
6	10,51	12,31	13,35	11,88	+1,41	+12,5 %
Kvinnor SEI						
1	6,40	4,72	7,32	6,70	+1,51*	+26,2 %
2	6,89	6,77	7,57	7,44	+0,69	+11,7 %
3	5,85	6,19	7,15	7,09	+1,10*	+16,6 %
4	5,87	6,21	7,29	6,74	+1,01*	+16,7 %
5	4,76	4,92	6,05	5,31	+0,83*	+17,1 %
6	4,10	4,76	5,54	5,89	+1,25*	+28,1 %
Landsdel						
Män						
Götaland	11,67	11,31	13,26	11,97	+1,19*	+10,4 %
Svealand	12,02	11,83	13,57	13,92	+1,78*	+14,9 %
Norrland	9,71	9,41	9,73	11,81	+1,08	+11,3 %
Kvinnor						
Götaland	5,02	5,53	6,35	6,21	+1,02*	+17,8 %
Svealand	6,16	6,21	7,47	7,11	+1,13*	+16,1 %
Norrland	4,42	5,16	6,69	5,66	+1,43*	+29,9 %
Dryckessorter						
Alla						
Folköl	1,67	1,55	0,96	0,91	-0,67*	-41,6 %
Starköl	2,41	2,55	3,80	3,63	+1,25*	+50,4 %
Vin	2,69	2,75	3,80	3,69	+1,04*	+38,2 %
Sprit	1,79	1,67	1,45	1,35	-0,32*	-18,5 %
Män						
Folköl	2,51	2,33	1,48	1,42	-0,97*	-40,1 %
Starköl	3,69	3,78	5,93	5,80	+2,15*	+57,8 %
Vin	2,52	2,40	3,43	3,18	+0,86*	+34,9 %
Sprit	2,81	2,71	2,18	2,21	-0,57*	-20,6 %
Kvinnor						
Folköl	0,76	0,74	0,41	0,38	-0,49*	-65,6 %
Starköl	1,06	1,27	1,52	1,43	+0,32*	+27,6 %
Vin	2,86	3,10	4,20	4,20	+0,79*	+26,5 %
Sprit	0,68	0,58	0,67	0,48	-0,16*	-25,40 %

*P<0,05

Om det skett en omfördelning av konsumtionen så att de med en relativt låg konsumtion ökat sin konsumtion medan högkonsumenterna minskat sin konsumtion skulle det kunna minska frekvensen av skador även om totalkonsumtionen ökade. Som Tabell 2 visar finns det vissa tecken på att det skett en viss omfördelning. Fördelat på tjugo lika stora konsumtionsgrupper så har alla grupper utom gruppen med högst konsumtion ökat sin konsumtion mellan åren.

tendens att de kvinnor som har låg- eller medelkonsumtion i större utsträckning har ökat sin konsumtion än de som dricker mest. För både män och kvinnor kan vi alltså observera att det skett en viss förskjutning mot konsumtionsmönster som i viss mån skulle kunna ses som mindre riskfyllt. I absoluta tal ökar dock de med hög konsumtion mest.

Dryckesmönster

För skador och olyckor har frekvensen av

Tabell 2. Alkoholkonsumtion i cl ren alkohol per vecka uppdelat på 20 grupper.

	1996 N=4618	1997 N=4508	2004 N=4390	2005 N=3373	%förändring 96/97 och 04/05
1	0,15	0,17	0,20	0,20	+21,2 %*
2	0,43	0,49	0,65	0,52	+28,2 %*
3	0,83	0,98	1,28	1,03	+31,1 %*
4	1,31	1,50	1,81	1,66	+24,0 %*
5	1,68	1,79	2,42	1,99	+25,3 %*
6	2,28	2,47	3,33	2,83	+31,0 %*
7	3,01	3,16	3,81	3,59	+20,4 %*
8	3,42	3,60	4,68	3,94	+24,4 %*
9	4,10	4,45	5,55	5,02	+26,7 %*
10	4,85	5,26	6,50	5,81	+22,6 %*
11	5,65	6,09	7,50	7,03	+25,9 %*
12	6,66	7,05	8,53	7,86	+19,5 %*
13	7,74	8,09	9,66	9,15	+18,9 %*
14	8,77	9,10	11,03	10,54	+20,1 %*
15	10,35	10,49	12,51	12,14	+18,6 %*
16	12,15	12,09	14,38	14,03	+17,6 %*
17	14,57	14,05	16,81	16,25	+15,9 %*
18	17,70	17,19	19,86	19,42	+12,8 %*
19	22,79	22,23	25,39	24,65	+11,3 %*
20	43,34	41,26	44,97	43,94	+5,2 %
Skewness	6,35	9,78	4,32	5,34	
Std. Error Skew	0,036	0,036	0,037	0,042	

*= p<0.05 beräknat på skillnaden mellan 96,97 och 04,05

En uppdelning mellan män och kvinnor visar liknande tendenser men samtidigt vissa skillnader. Som man kan utläsa i Tabell 3 finns det en tendens att männen med medelkonsumtion ökat sin alkoholkonsumtion mest medan grupperna med lägst respektive högst konsumtion ökat sin konsumtion i lägre utsträckning. Den enda gruppen som inte visar på signifikanta ökning är den tjugondedel med högst alkoholkonsumtion.

Bland kvinnorna finns det en tydlig

intensivkonsumtion större betydelse än mängden alkohol som konsumeras per vecka (Rehm m.fl., 2003). En omfördelning av konsumtionen så att en mindre del består av berusningsdrickande skulle därför kunna förklara varför de alkoholrelaterade skadorna inte ökat trots en ökning av konsumtionen. Enligt våra respondenter har det dock inte skett någon sådan förändring. Den inledande delen av Tabell 5 visar snarare små tendenser mot att intensivkonsumtionen ökat mellan de två

Tabell 3. Mäns alkoholkonsumtion i cl ren alkohol per vecka uppdelat på 20 grupper.

	1996	1997	2004	2005	% förändring 96/97 och 04/05
1	0,29	0,33	0,38	0,34	+15,7*
2	0,87	0,95	1,19	0,86	+15,4*
3	1,52	1,57	1,79	1,53	+11,0*
4	2,11	2,13	2,75	2,08	+11,5*
5	2,99	3,06	3,67	3,14	+13,7*
6	3,60	3,79	4,66	4,04	+15,7*
7	4,44	4,69	5,68	5,12	+18,5*
8	5,22	5,50	6,91	6,22	+23,5*
9	6,01	6,45	7,86	7,40	+22,8*
10	7,11	7,43	9,09	8,49	+21,4*
11	8,15	8,46	10,49	9,68	+21,7*
12	9,40	9,46	11,63	11,05	+21,2*
13	10,86	10,70	13,22	12,74	+20,7*
14	12,46	12,23	14,92	14,45	+19,0*
15	14,48	13,73	16,64	16,33	+17,9*
16	16,80	15,61	18,68	18,38	+14,0
17	19,34	18,34	21,20	20,72	+11,1*
18	22,93	21,98	25,47	24,31	+11,2*
19	28,09	27,31	31,74	30,64	+12,5*
20	54,36	51,66	53,13	54,55	+1,1
Skewnes	5,67	9,13	3,93	4,88	
Std. Error Skew	0,05	0,05	0,05	0,06	

*= p<0.05 beräknat på skillnaden mellan 96,97 och 04,05

Tabell 4. Kvinnors alkoholkonsumtion i cl ren alkohol per vecka uppdelat på 20 grupper.

	1996	1997	2004	2005	% förändring 96/97 och 04/05
1	0,11	0,12	0,15	0,15	+27,5*
2	0,26	0,29	0,39	0,35	+33,6
3	0,48	0,56	0,75	0,66	+39,2*
4	0,75	0,97	1,31	1,21	+47,7*
5	1,16	1,42	1,75	1,71	+40,6*
6	1,49	1,73	1,96	1,91	+22,3*
7	1,71	1,94	2,89	2,61	+53,3*
8	2,23	2,63	3,58	3,40	+43,0*
9	2,93	3,19	3,79	3,81	+25,0*
10	3,33	3,51	4,58	4,15	+29,0*
11	3,75	4,12	5,38	4,98	+34,8*
12	4,36	4,95	5,93	5,68	+21,5*
13	5,12	5,69	7,11	6,47	+28,0*
14	6,03	6,70	7,75	7,57	+19,2*
15	6,95	7,71	8,90	8,50	+19,4*
16	8,18	8,75	9,75	9,73	+15,4*
17	9,43	10,09	11,42	11,35	+16,4*
18	11,32	11,74	13,28	13,46	+15,7*
19	14,20	14,69	16,66	16,06	+13,8*
20	23,69	24,81	29,07	26,54	+15,2*
Skewness	3,95	3,18	4,24	2,99	
Std. Error Skew	,052	,052	,053	0,06	

*= p<0.05 beräknat på skillnaden mellan 96,97 och 04,05 ** Eftersom väldigt många respondenter uppgivit samma konsumtion kunde det inte göras en rimlig uppdelning och denna grupp uteslöts vid jämförelsen.

perioderna, särskilt för de som intensivkonsumerat en gång i veckan eller oftare. Eftersom den ökningen är mest intressant, och för att framställningen ska bli så enkel som möjligt har vi i den resterade analysen

använt en dikotomiserad intensivkonsumtionsvariabel.

Både män och kvinnor har ökat sin intensivkonsumtion. Kvinnors intensivkonsumtion minst en gång i veckan har

Tabell 5. Andelen som ägnat sig åt intensivkonsumtion, uppdelat på kön, ålder, socioekonomiskt index samt landsdel

	1996	1997	2004	2005	linjär	96/97 mot 04/05
Alla					**	*
1 gång per månad eller mer sällan	86,0 %	86,8 %	82,5 %	84,8 %		-3,4 %
2-3 gånger per månad	8,4 %	8,3 %	9,7 %	8,3 %		+9,6 %
En gång i veckan	4,4 %	4,0 %	6,2 %	5,2 %		+38,1 %
Oftare än en gång i veckan	1,2 %	0,9 %	1,6 %	1,7 %		+45,4 %
Män					**	*
1 gång per månad eller mer sällan	79,2 %	80,9 %	74,9 %	77,8 %		-4,7 %
2-3 gånger per månad	11,9 %	11,8 %	13,1 %	11,9 %		+5,9 %
En gång i veckan	6,8 %	5,9 %	9,5 %	7,7 %		+35,9 %
Oftare än en gång i veckan	2,1 %	1,3 %	2,4 %	2,6 %		+47,1 %
Kvinnor					**	*
1 gång per månad eller mer sällan	93,3 %	93,0 %	90,7 %	91,9 %		-2,0 %
2-3 gånger per månad	4,5 %	4,7 %	5,9 %	4,6 %		+17,4 %
En gång i veckan	1,9 %	1,9 %	2,6 %	2,7 %		+36,8 %
Oftare än en gång i veckan	0,3 %	0,4 %	0,8 %	0,7 %		+133 %
Män, En gång i veckan eller oftare						
16-29 år	15,1 %	10,4 %	19,9 %	11,3 %	**	+26,6 %*
30-49 år	6,6 %	6,8 %	12,7 %	11,2 %	**	+80,6 %*
50-84 år	6,7 %	5,7 %	7,5 %	9,0 %	**	+30,6 %*
Kvinnor, En gång i veckan eller oftare						
16-29 år	3,9 %	4,1 %	7,4 %	6,4 %	**	+42,8 %*
30-49 år	1,6 %	2,0 %	2,9 %	3,7 %	**	+83,3 %*
50-84 år	1,4 %	1,5 %	1,6 %	1,8 %		+21,4 %
SEI						
Män, En gång i veckan eller oftare						
1	6,4 %	6,7 %	12,2 %	12,2 %	**	+86,7 %*
2	6,5 %	3,6 %	6,6 %	9,6 %	**	+56,0 %*
3	8,9 %	6,3 %	9,5 %	9,6 %		+25,0 %
4	10,6 %	4,8 %	12,0 %	10,9 %		+51,3 %
5	8,5 %	8,6 %	13,2 %	10,3 %	**	+38,4 %*
6	7,7 %	9,3 %	12,5 %	9,2 %		+32,1 %
Kvinnor En gång i veckan eller oftare						
1	1,6 %	2,4 %	4,3 %	4,8 %		+125 %
2	1,5 %	1,0 %	1,7 %	0,6 %		-8,3 %
3	1,7 %	3,6 %	1,9 %	3,0 %		-7,8 %
4	1,8 %	3,0 %	1,6 %	4,3 %		+8,0 %
5	3,3 %	1,4 %	3,4 %	1,7 %		+4,1 %
6	1,2 %	1,4 %	3,1 %	2,3 %	**	+115 %*
Landsdel En gång i veckan eller oftare						
Götaland	5,7 %	4,9 %	8,1 %	6,7 %	**	+41,5 %*
Svealand	5,7 %	5,0 %	8,0 %	6,8 %	**	+38,9 %*
Norrland	4,4 %	4,2 %	5,8 %	8,2 %	**	+60,5 %*
Kvinnor En gång i veckan eller oftare						
Götaland	1,8 %	1,7 %	3,2 %	3,4 %	**	+83,3 %*
Svealand	2,6 %	2,8 %	3,1 %	3,4 %		+22,2 %
Norrland	1,7 %	3,0 %	4,7 %	3,3 %		+73,9 %
Män En gång i veckan eller oftare						
Götaland	9,3 %	7,5 %	12,5 %	9,6 %	**	+33,3 %*
Svealand	8,7 %	7,5 %	12,5 %	10,5 %	**	+44,4 %*
Norrland	6,9 %	5,4 %	6,9 %	13,5 %	**	+58,1 %*

**p<0,05, beräknat med Linear-by-Liner association över alla fyra år. *p<0,05, beräknat med Pearson Chi-Square mellan 97/97 och 04/05

gått från drygt 2 procent till 3,5 procent, medan mäns gått från 9 till 10,5 procent. Procentuellt sett har ökningen varit något större för kvinnor och i reella tal så har männen och kvinnorna ökat sin intensiv-

konsumtion ungefär i liknande omfattning. För både män och kvinnor är intensivkonsumtion ett ungdomsbeteende: högst andel intensivkonsumenter återfinns i den yngsta åldersgruppen. De två

Tabell 6. Andelen av veckans alkoholkonsumtion som ägt rum på fredag och lördag, uppdelat på kön, ålder, socioekonomiskt index samt landsdel

	1996	1997	2004	2005	% förändring 96/97 och 04/05
Alla	70 %	72 %	74 %	76 %	+5,0 %*
Kön					
Män	68 %	70 %	73 %	74 %	+6,1 %*
Kvinnor	73 %	75 %	76 %	78 %	+3,6 %*
Män					
16–29	74 %	75 %	81 %	80 %	+6,9 %*
30–49	70 %	71 %	76 %	78 %	+8,0 %*
50–84	60 %	65 %	66 %	68 %	+6,9 %*
Kvinnor					
16–29	78 %	80 %	82 %	82 %	+4,5 %
30–49	76 %	79 %	80 %	81 %	+3,9 %*
50–84	66 %	69 %	70 %	74 %	+5,6 %*
SEI					
Kvinnor					
1	72 %	78 %	70 %	74 %	-4,9 %
2	70 %	72 %	72 %	73 %	+2,2 %
3	71 %	79 %	77 %	76 %	+1,4 %
4	73 %	69 %	74 %	77 %	+6,5 %*
5	72 %	74 %	74 %	81 %	+7,5 %
6	74 %	78 %	80 %	80 %	+5,3 %*
Män					
1	61 %	71 %	68 %	70 %	+4,8 %
2	61 %	65 %	70 %	72 %	+11,6 %*
3	66 %	68 %	71 %	70 %	+3,5 %
4	73 %	68 %	73 %	80 %	+6,8 %
5	72 %	72 %	75 %	77 %	+5,1 %*
6	70 %	72 %	74 %	74 %	+4,4 %
Landsdel					
Kvinnor					
Götaland	73 %	77 %	77 %	78 %	+2,9 %
Svealand	73 %	74 %	74 %	77 %	+2,6 %
Norrland	70 %	77 %	81 %	83 %	+11,5 %*
Män					
Götaland	68 %	71 %	74 %	75 %	+6,7 %*
Svealand	67 %	67 %	71 %	70 %	+5,4 %*
Norrland	70 %	71 %	72 %	79 %	+6,3 %

*p< 0.05

Yngsta grupperna visar en signifikant ökning av intensivkonsumtion, både bland män och bland kvinnor. Den största ökningen står män i åldern 30–49 år för. När det gäller den socioekonomiska statusen är det svårt att se några stora fördelningsmässiga förändringar. De flesta grupper ökar sin intensivkonsumtion, men det är bara i några fall detta är signifikant. Bland män kan man se ökning för alla grupper, dock bara signifikant i grupp 1 och 5. Det finns en tendens mot att fördelningen blir mer likartad och det skiljer inte mycket mellan

hög och låg SEI. För kvinnor är det bara den lägsta gruppen som ökat sin frekvens av intensivkonsumtion signifikant. Det är något större variationer mellan grupperna och intensivkonsumtionen är vanligast i grupp 1. Frekvensen av intensivkonsumtion följer utvecklingen av volym tämligen bra, kvinnor ökar frekvensen av intensivkonsumtion i Götaland, medan män ökar sin intensivkonsumtion i alla landsdelar. Frekvensen av intensivkonsumtion är relativt jämnt fördelad över landsdelarna för både män och kvinnor.

Tabell 7. Centiliter ren alkohol i centiliter per vecka delat med antalet intensivkonsumtionstillfällen per vecka

	1996 n=4561	1997 n=4497	2004 n=4369	2005 n=3355
Alla	173	180	177	178
Kön				
Män	184	188	176	176
Kvinnor	161	172	179	180
Män				
16–29	92	92	68	80
30–49	176	161	135	121
50–84	257	280	269	270
Kvinnor				
16–29	106	120	83	82
30–49	167	158	159	150
50–84	194	220	244	249

En annan aspekt av dryckesmönster är koncentrationen till vissa dagar. Denna aspekt har beröringspunkter med intensivkonsumtion, ju större del av konsumtionen som centreras till ett fåtal dagar, desto större blir inslaget av intensivkonsumtion. Helgkoncentration rör dock ytterligare en aspekt, förutom att den handlar om en berusning som innebär en individuell risk så tillkommer en risk av att många andra är berusade vid samma tillfälle. Det kan därför vara intressant att studera hur alkoholkonsumtionen fördelas över veckan och en minskning av helgkoncentrationen skulle kunna innebära en minskad risk för alkoholrelaterade problem.

Som Tabell 6 visar finns det dock inte några tecken på att den svenska alkoholkulturen förändrats i den meningen att större delen av alkoholkonsumtionen skulle konsumeras i veckan. Tvärtom finns det en svag men genomgående trend mot att större delen av konsumtionen förläggs till just fredag och lördag. Dessa siffror bygger endast på de dryga 60 procent som uppgivit någon konsumtion under veckan. Vi vet att en relativt stor del av konsumtionsökningen ägt rum bland de som inte druckit under senaste veckan vilket ger en

viss osäkerhet om förändringar i dryckesmönster. Förändringarna över veckans dagar ligger dock i linje med utvecklingen av intensivkonsumtionen där alla alkoholkonsumenter är inkluderade.

I Tabell 7 visas avslutningsvis hur stor den redovisade veckovisa alkoholkonsumtionen blir utslaget per intensivkonsumtionstillfälle. Detta mått, som bygger på de som uppgivit någon konsumtion under de senaste 12 månaderna, visar på en relativt stabil nivå. Förhållandet mellan mängden alkohol som konsumeras och andelen intensivkonsumtionstillfällen förändras inte över åren. Konsumtionsökningen kompenseras via en liknande ökning av intensivkonsumtionen. En svag tendens mot att unga ökar sin intensivkonsumtion i förhållande till totalkonsumtionen kan skönjas för både män och kvinnor, men särskilt för kvinnor. En annan tendens är att männen ökat sin intensivkonsumtion i förhållande till den totala konsumtionen något medan kvinnors utveckling går åt andra hållet.

Avslutande diskussion

Mellan år 1995 och 2004 har Sverige genomgått stora förändringar på det alkoholpolitiska området. Ett antal liberalise-

ringar har skett och det har funnits stora förväntningar på att både alkoholkonsumtionen och de alkoholrelaterade skadorna skulle öka. Enligt den vedertagna bilden har alkoholkonsumtionen stigit med 30 procent mellan 1996 och 2004, samtidigt har utvecklingen av de alkoholrelaterade skadorna inte varit så negativa som förväntat. Utgångspunkten för denna studie var att genom tillgång till självrapporterade data av hög kvalitet studera vad som hänt med svenskarnas alkoholkonsumtion under de år vi genomgått dessa stora alkoholpolitiska förändringar. Med beaktande av att det funnits en diskussion om att de alkoholrelaterade skadorna inte ökat i den omfattning som förutspåts, har det varit av särskilt intresse att studera om konsumtionsmönstren förändrats eller om fördelningen av konsumtionen mellan olika grupper förändrats. Har svenskarna börjat dricka mer kontinentalt och spridit ut sitt drickande mer över veckans dagar? Har en större del av ökningen bestått av att äldre kvinnor börjat dricka mer?

I denna undersökning har vi använt självrapporterade dryckesspecifika uppgifter om alkoholkonsumtionen under de senaste 7 dagarna kombinerat med uppgifter om normalkonsumtion för de som inte druckit de senaste 7 dagarna, eller upplevt att deras alkoholkonsumtion under senaste veckan speglat deras normala konsumtion. Vi har haft tillgång till stora urval vilket gett goda möjligheter att bryta ned materialet på olika undergrupper. Den självrapporterade konsumtionen i denna undersökning visade på en tydlig ökning av alkoholkonsumtionen. Mellan åren 1996/97 och 2004/05 ökade konsumtionen med nästan 15 procent. Denna ökning är dock avsevärt lägre än de som tidigare

rapporterats (SOU, 2004:86; SOU, 2005:25; Norström & Ramstedt, 2006b; Ramstedt m.fl., 2009; Romelsjö, 2006).

En viktig fråga blir naturligtvis vad det är som gör att vår utveckling skiljer sig från den betydligt kraftigare ökning som redovisats av Ramstedt m.fl. (2009). Till att börja med bygger de på olika grunddata. Ramstedt m.fl. bygger sina skattningar dels på försäljningssiffror, dels på intervjudata som rör införskaffandet av alkoholvaror, alltså inte konsumtionsfrågor. Ramstedt m.fl. (2009) och tidigare Leifman och Gustafsson (2003) har också jämfört utvecklingen av självrapporterad konsumtion med skattningar av totalkonsumtionen som bygger på införskaffningssätt, men de har dock inte haft tillgång till helt jämförbara självrapportsundersökningar. Leifman och Gustafsson redovisar data från 1996 och 2002 och enligt dem har den självrapporterade konsumtionen ökat med drygt 30 procent, från 3,1 till 4,1 liter per år vilket var större än deras beräknade ökning av totalkonsumtionen som var ca 24 procent. Ramstedt har inte tillgång till siffror så långt tillbaka i tiden men han har helt jämförbara undersökningar av den självrapporterade alkoholkonsumtionen från 2002 och framåt. Mellan år 2002 och de år vi undersökt, rapporterar han en svag minskning av den självrapporterade konsumtionen medan beräkningarna som bygger på införskaffningssätt visar en svag ökning.

Ramstedt resonerar något kring vilken metod som ger bäst bild av hur alkoholkonsumtionen faktiskt utvecklas. Han menar att det inte finns något säkert svar, men genom att beakta de metodologiska problem som finns med självrapporterad konsumtion bedömer han att data som

bygger på införskaffningsätt rimligen är säkrare. Tittar man på den delmängd som driver upp konsumtionen vid beräkandet av totalkonsumtionen via införskaffningsätt har nästan hela ökningen mellan 1996 och 2004 bestått av en ökning av den registrerade alkoholkonsumtion, vilket i sin tur har mycket liknande metodproblem som frågor om självrapporterade konsumtionsvanor. En liknande invändning som har framförts när det gäller begränsningen med självrapporterad konsumtion har varit att den inte fångar upp konsumtionen hos grupper med riktigt hög alkoholkonsumtion. Dessa fångas däremot upp av införskaffningsbaserade undersökningar som baserar sig på försäljningsdata från systembolaget. Ökningen av den registrerade konsumtionen har dock varit blygsamma 6 procent mellan åren 1996/97 och 2004/05 (Boman, Hradilova Selin, Ramstedt, & Svensson, 2007) och eftersom ökningen inte ligger i den registrerade alkoholen tycks inte heller detta vara något argument för att de självrapporterade undersökningarna skulle ha missat en konsumtionsökning för att den skett inom en liten högkonsumtionsgrupp. Flera andra faktorer talar också mot detta. Gruppen i vårt material med högst konsumtion hade inte ökat sin konsumtion mer än andra grupper. Dödligt våld, en alkoholrelaterad skada som tidigare varit väldigt känslig för utvecklingen av det tunga missbruket, har sjunkit med nästan 25 procent under perioden vilket talar för att det faktiskt inte varit någon stor ökning bland denna grupp. Livingstone m.fl. (2010) har resonerat kring möjligheten att små problemgrupper skulle kunna öka sin konsumtion så mycket att det påverkat alkoholskadorna utan att det påverkat totalkonsumtionen.

Att denna grupp då skulle påverka totalkonsumtionen men inte alkoholskadorna ter sig inte sannolikt.

Kanske måste vi öppna upp för frågan om konsumtionsökningen faktiskt var så stor under denna period som vi förut har antagit? Tittar man på de alkoholpolitiska förändringar som snabbt fick genomslag mellan 1995 och 2004 var den allra tydligaste de ökade införselkvoter som skedde etappvis under denna period. Den sista ökningen som skedde 2004 var större än alla de tidigare tillsammans och den sammanföll dessutom med en kraftig prissänkning på sprit i Danmark vilket ger anledning att tro att den skulle öka konsumtionen ännu mer. Denna förändring har utvärderats i ett projekt där Gustafsson (2010) fann ytterst små effekter på konsumtionsnivån. Det är möjligt att de tidigare förändringarna inte hade så stor effekt, eller så hade de enbart kortvariga effekter som hunnit gå över innan de mätningar vi analyserat utfördes. Ytterligare en aspekt som kan vara värd att ta upp är det enorma fokus som var i svenska medier under några år, där möjligheten att föra in utländsk alkohol till Sverige presenterades som mycket lönande (Tryggvesson, 2009). Möjligen hade detta en påverkan på hur folk svarade på frågor om införsel, vilket ledde till en relativ överrapportering av den införda alkoholen under några år. En fråga som sällan tas upp i sammanhanget är vilken begränsning som införselkvoter haft på människor som velat ta in alkohol i landet. År 2010 genomförde tullverket 61 758 kontroller av resande över gränsen medan det uppskattningsvis skett ca 9,7 miljoner inresor i landet (av svenskar). Risken för att bli kontrollerad är alltså blygsam.

Nästa stora fråga har gällt huruvida det

är möjligt att se några förändringar i konsumtionsmönster. Teorin om det kollektiva drickandet har under många år riktat fokus mot den totala alkoholkonsumtionen och antagandet har varit att olika grupper följer varandra i samstämmighet när totalkonsumtionen gått upp eller ned. På senare år har det framförts tankar om att dessa förändringar blir mindre och mindre samstämmiga i takt med att vårt samhälle blir mer individualiserat och diversifierat. Detta har också förts fram som en förklaring till varför alkoholskadorna inte gått helt i takt med konsumtionsförändringar, i Sverige och flera andra länder (Norström & Ramstedt, 2006b; Rossow m.fl., 2007; Meier, 2007; Livingstone m.fl., 2010). Gustafsson (2010) har tidigare rapporterat att konsumtionsutvecklingen mellan 2003 till 2006 varit olika för olika grupper och hennes tolkningar har varit att de går emot teorin om det kollektiva drickande. Det bör poängteras att det inte finns något enkelt och givet svar för hur stora skillnader olika grupper ska uppvisa för att de kan sägas visa att teorin inte stämmer. Resultatet från denna studie stödjer i viss mån Gustafsson resultat om vissa förskjutningar i konsumtionsfördelningen. De flesta grupper har ökat sin konsumtion mellan våra perioder, men vissa grupper har ökat sin konsumtion mer än de andra. Kvinnor har procentuellt sett ökat sin konsumtion mer än män, äldre har procentuellt sett ökat sin konsumtion mer än yngre och detta gäller speciellt äldre kvinnor. Låg eller medelkonsumenter har ökat sin konsumtion mer än högkonsumenter. Sammantaget ger dessa förändringar en viss omfördelning av konsumtionen och det är troligt en större andel av alkoholkonsumtionen under slutet av vår tidsperiod sker i grupper där alkoholen bär

med sig mindre risk för skadeverkningar.

Det finns en trend som är tydlig och det gäller preferensen för alkoholsort. Utvecklingen mellan våra undersökningsår tyder på en period som snabbade på en sedan länge existerade trend mot lägre spritkonsumtion och en ökning av vin (kvinnor) och starköl (män). Det var små skillnader mellan 1996 och 1997 respektive 2004 och 2005 men stora skillnader mellan de två perioderna. I någon mening kan även detta tala för en liten minskning av de alkoholrelaterade skadorna.

Nästa viktiga fråga rörde huruvida svenskarna ändrat sina konsumtionsmönster, om konsumtionen i mindre utsträckning handlar om intensivkonsumtion på fredags- och lördagskvällar, vilket i sin tur skulle minska risken för problem i samband med alkoholkonsumtion. Det fanns dock inte något som talade för att så var fallet. När det gällde intensivkonsumtion kunde vi se att andelen som ägnat sig åt intensivkonsumtion minst en gång per vecka snarare ökat än minskat under åren. Även där har utvecklingen varit likartat inom de olika undergrupperna. Både män och kvinnor har ökat sin intensivkonsumtion. Alla åldersgrupper har ökat frekvensen av intensivkonsumtion, vilket är tydligast bland yngre människor. Inte heller idén om att vi spridit ut alkoholkonsumtionen över veckans dagar får något stöd i undersökningen, tvärtom är trenden att allt mer av konsumtionen sker på fredag och lördag.

I denna studie har vi undersökt hur alkoholkonsumtionen förändrats under några alkoholpolitiskt turbulenta år. Vi har tillgång till data av hög kvalitet, hög svarsfrekvens och bra variabler både när det gäller att mäta alkoholkonsumtion, dryckesmönster samt bakgrundsvariabler.

Huvudsyftet var att försöka förstå varför den kraftiga konsumtionsökning som tidigare rapporteras inte följts av kraftiga ökningar av de alkoholrelaterade skadorna. Har konsumtionsfördelningen förändrats eller har vi fått ett mindre riskabelt dryckesmönster? Våra resultat pekar på att det finns flera förklaringar till varför skadorna inte ökat som förväntat. Vi visar att alkoholkonsumtionen gått upp under perioden men ökningen är betydligt mindre än de siffror som redovisats tidigare. Gustafsons (2010) studie visar mycket små, om ens några, effekter på konsumtionen trots den i faktiska tal stora höjningen av införselkvoterna 2004. Tar man i beaktande detta, tillsammans med den utveckling av de alkoholrelaterade skadorna som observerats, finns det kanske skäl att anta att konsumtionsökningen faktiskt inte varit så stor som vi trott. Våra resultat pekar också på att det skett en viss omfördel-

ning av alkoholkonsumtionen, att grupper med lägre risk idag står för en större andel av konsumtionen än vad den gjorde i mitten av 1990-talet. Utvecklingen mot att en större del av alkoholkonsumtionen består av svagare alkoholsorter fortsätter. Det finns alltså en del i utvecklingen som talar för att skadorna skulle kunna minska i förhållande till totalkonsumtionen av alkohol. När vi tittar på dryckesmönster visar de dock inte några tecken på att ändras, det finns vissa tecken på att intensivkonsumtionen snare ökar och att den tydliga koncentrationen av alkoholkonsumtion runt helger förstärks än mer.

Declaration of interest None.

Kalle Tryggvesson, Ph.D. Lektor i kriminologi
Kriminologiska institutionen
Stockholms universitet
E-post: kalle.tryggvesson@criminology.su.se

NOTER

1. Beräknat på hela urvalet, även nykterister, blir ökningen 16 procent. Beräknat endast

på de som druckit senaste veckan blir ökningen 10,1 procent.

REFERENSER

- Andréasson, S., Holder, H., Norström, T., Österberg, E., & Rossow, I. (2006). Estimates of harm associated with changes in Swedish alcohol policy: results from past and present estimates. *Addiction*, 101(8), 1096–1105.
- Boman, U., Hradilova Selin, K., Ramstedt, M., & Svensson, J. (2007). *Alkoholkonsumtionen i Sverige fram till år 2006*. SoRAD rapportserie, nr 48. Stockholm: SoRAD, Stockholms Universitet.
- Gustafsson, N.-K. (2010). Alcohol consumption in southern Sweden after major decreases in Danish spirit tax and increases in Swedish traveler's quotas. *European Addiction Research*, 16(3), 152–161.
- Hallgren, M., Leifman, H., & Andréasson, S. (2012). Drinking less but grater harm: Could polarized habits explain the divergence between alcohol consumption and harms among youth? *Alcohol and Alcoholism*, 47(5), 581–90.
- Leifman, H., & Gustafsson, N.-K. (2003). *En skäl för det nya millenniet – En studie av svenska folket alkoholkonsumtion I början av 2000-talet*. SoRAD rapportserie, nr 11. Stockholm: SoRAD, Stockholms Universitet.
- Livingstone, M., Matthews, S., Baratt, M.J., Lloyd, B., & Room, R. (2010). Diverging trends in alcohol consumption and alcohol-related harm in Victoria. *Australian and New Zealand journal of Public Health*, 34(4), 368–373.
- Meier, P. (2010). Polarized drinking patterns and alcohol deregulation. Trends in alcohol consumption harms and policy, United Kingdom 1990–2010. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 27(5), 383–405.
- Norström, T., & Ramstedt, M. (2006a). Mortality and population drinking: a review of the literature. *Drug- and Alcohol Review*, 24(6), 537–47.
- Norström, T., & Ramstedt, M. (2006b). Sweden – is alcohol becoming an ordinary commodity? *Addiction*, 101(11), 1543–1545.
- Rehm, J., Room, R., Graham, K., Monteiro, M., Gmel, G., & Sempos, C.T. (2003). The relationship of average volume of alcohol consumption and patterns of drinking to burden of disease: an overview. *Addiction*, 98(9), 1209–1228.
- Ramstedt, M. (2007). Has the impact of population drinking on harm become weaker in Sweden? An analysis of the development in alcohol consumption and alcohol-related harm in Sweden 1990–2005? *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 26(suppl.), 73–83.
- Ramstedt, M., Axelsson Sohlberg, T., Engdahl, B., & Svensson, J. (2009). *Tal om alkohol 2008 – en statistisk årsrapport från monitor-projektet*. SoRAD rapportserie, nr 54. Stockholm: SoRAD, Stockholms universitet.
- Romelsjö, A. (2006). Can an improvement and increase in treatment explain unexpected trends in alcohol-related harm in Sweden? *Addiction*, 102(4), 669–671.
- Rossow, I., Mäkelä, P., & Österberg, E. (2007). Explanations and implications of concurrent and diverging trends. Alcohol consumptions and alcohol-related harm in the Nordic countries in 1990–2005. *Nordic studies on Alcohol and Drugs*, 24(suppl.), 85–95.
- SCB (1982). *Socioekonomisk indelning: Meddelanden i samordningsfrågor 1982:4*.

- Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Skog, O.-J. (1985). The collectivity of drinking cultures: a theory of the distribution of alcohol consumption. *British Journal of Addiction*, 80(1), 83–99.
- SOU (2004:86). *Var går gränsen?* Stockholm: Socialdepartementet.
- SOU (2005:25). *Gränslös utmaning – alkoholpolitik i ny tid.* Stockholm: Socialdepartementet.
- Tryggvesson, K., & Olsson, B. (2009). *Det goda, det fula, det onda- mediabilder av den illegala alkoholen under år 2000, 2004 och 2007.* SoRAD rapportserie, nr 52. Stockholm: SoRAD, Stockholms Universitet.

